

Forord

Jeg har i ganske mange år undervist i kurset «Ytringsfrihet og medieregulering» som ble utviklet for å inngå i det tverrfakultære studieprogrammet «Digitale medier». Det er et juridisk kurs utformet for studenter som ikke har juridisk bakgrunn, og som heller ikke har ambisjoner om å bli jurister. En av mine mange dårlige samvittigheter er at læremiddelsituasjonen har vært mangelfull. Jeg har ikke klart å finne noen fremstillinger som kan passe til å være læremidler på et slikt kurs, altså en gjennomgang av ytringsfriheten i et juridisk perspektiv, i en form og på et nivå som gjør den egnet for lesere som ikke er jurister.

Det står mye bra i Ytringsfrihetskommisjonens innstilling og i den stortingsmeldingen som ble lagt fram for Stortinget med forslag om endringer i GrL § 100. Men særlig egnet som læremidler er slike tekster ikke, særlig ikke for studenter som ikke kan forventes å ha lest denne type dokumenter tidligere. Som det noen ganger blir når det ikke foreligger egnede lærebøker: Man må skrive dem selv. Denne boken er primært skrevet for å kunne være lærebok på det kurset.

Jeg har begynt på den mange ganger, typisk mens jeg har forberedt semesterets undervisning. Men av ulike grunner har den ikke blitt fullført tidligere. Denne gangen bestemte jeg meg for at tiden var overmoden for å få gjort den ferdig. Skjønt også denne gangen ble det noen endringer i mine prioriteringer. Sommeren 2018 ble det vedtatt en ny åndsverklov, noe som betød at jeg måtte prioritere å revidere min bok *Opphavsrett for begynnere*. Da det var gjort, kunne jeg igjen ta tak i dette bokprosjektet og gjøre det ferdig.

Utgangspunktet for å utvikle de kursene som er bakgrunnen for denne boken, er digitale medier. Dette preger nok fremstillingen. På den annen side: I dag er alle medier mer eller mindre digitale.

Ytringsfrihet og medieregulering glir over i hverandre. I utgangspunktet var planen at boken skulle ha to hoveddeler: en om ytringsfrihet og en om medieregulering. Slik ble det ikke. Selve fundamentet for medieregulering er ytringsfriheten og ytringsfrihetens grenser. Enhver form for medieregulering er en form for inngrep i ytringsfriheten.

Boken er ingen dyptpløyende juridisk fremstilling. Men det har vært et bevegelig mål, og stoffet har vokst mellom hendene mine mens jeg har holdt på. Jussen har ikke endret seg så veldig mye. Men vi har sett en sterk vekst i såkalte sosiale medier og «alternative medier». Netthets har vokst, og noen av disse «alternative medier», hva nå det måtte bety, synes bevisst å invitere til netthets. Noen av disse mediene fremstår nærmest som en kloakk for fordomsfulle kommentarer fra rasister, kvinnehater, de som hater Miljøpartiet, og de som hater syklistene. Det er en utvikling som har fått meg til å vakle i troen på at ytringer best kan imøtegås med andre ytringer. Vi trenger en beskyttelse mot verbal vold. Jeg har ikke løsningen for hvordan dette skal håndteres.

Etter at jeg for alvor tok tak i dette prosjektet, oppsto #metoo-opprøret som har berørt mange land og mange bransjer. Det har vært viktig å få maktmisbruk og seksuelle overgrep fram i lyset, samtidig som vi har sett tilfeller hvor grunnløse beskyldninger mot enkeltpersoner har fått katastrofale følger, som at noen har tatt livet sitt. Som om ikke dette var nok, opplevde vi i Norge et angrep på den kunstneriske frihet hvor fremstående politikere, med statsminister Erna Solberg i spissen, angrep en fri teatergruppe på grunn av innholdet i et teaterstykke.

Listen kunne vært lang, og slike saker har understreket betydningen av de spørsmål som omhandles i boken. De har nok også bidratt til at fremstillingen har blitt mer omfattende enn jeg i utgangspunktet så for meg. Det har bidratt til å gjøre det mer krevende, men også morsommere å skrive denne boken. Noteapparat har også blitt mer omfattende enn jeg hadde tenkt i en bok som denne. Og skulle det noen gang bli aktuelt med en ny utgave av boken, vil mye av det som i dag er aktuelt, ha blitt skjøvet over i historien. Og det vil sikkert ha dukket opp nye hendelser. Dette vil bidra til å gjøre arbeidet med en oppdatering mer omfattende. Men de problemene får vi ta om de kommer.

Ytringsfrihet påberopes stadig i politiske diskusjoner. Ytringsfrihet er en forutsetning for gode politiske diskusjoner. Men litt for ofte ser vi at ytringsfriheten påberopes som en begrunnelse for å kunne hetse og verbalt trakassere andre. Vi ser dette mest ute på ytterste høyre fløy og

hos en del politikere fra FrP. Jeg gjør ikke noe forsøk på å legge skjul på hva jeg mener i disse sakene, og det skinner ganske tydelig gjennom at jeg ikke liker FrP. Det blir et ytringsfrihetshykleri når politikere som til stadighet «stempler» andre, klager over at de selv blir «stemplet» når de møter kritikk, og vil ha seg frabedt kritikk. Jeg har i alle fall forsøkt å skille ganske klart mellom når jeg redegjør for gjeldende rett på dette området, og mine meningsytringer.

Det har vært en utfordring å holde omfanget nede. Det er veldig mange spørsmål som kunne ha vært behandlet mer inngående. Jeg har noen steder grepet meg selv i å være for overfladisk i drøftelsene og for unyansert i konklusjonene.

I juridiske fremstillinger er det vanlig å forutsette at leseren har lovtekstene tilgjengelig. Man henviser til lovtekstene, men gjengir dem ikke. Denne boken er ikke først og fremst skrevet for jurister. Nå er alle lovtekster fritt tilgjengelig hos Lovdata, så vanskelig tilgang er ikke lenger noe viktig argument for å inkludere dem. Jeg har likevel valgt å gjengi lovtekstene for å gjøre boken mer leservennlig, selv om det betyr flere ord og flere sider.

Jeg tror mange jurister også vil ha nytte av en fremstilling som denne. I alle fall som et grunnlag og et utgangspunkt, selv om man ikke vil finne holdepunkter for å kunne håndtere vanskelige juridiske ytringsfrihetsspørsmål i denne boken. Jeg ville i alle fall hatt nytte av den da jeg begynte å arbeide med disse spørsmålene.

Vi utviklet to kurs til dette tverrfakultære studieprogrammet. Dette om ytringsfrihet og medieregulering og et annet om «Opphavsrett og beslektede emner». Det siste dekkes av min bok *Opphavsrett for begynnere*. Til sammen gir disse to god innføring i det vi med en felles overskrift kan kalle *Medierett*. Ikke på det nivået man krever for en juridisk spesialisering innen disse fagene, men tilstrekkelig for dem som på ulike måter arbeider med medier.

De to kursene, og de to bøkene som dekker disse kursene, gir til sammen en god gjennomgang av medierett. Boken er i hovedsak å jour per våren 2020. Men det skjer så mye på dette området at det er en risiko for at jeg ikke har fått med meg alt.

Etter at jeg først hadde satt strek høsten 2019, men før alt innhold i praksis var låst, skjedde det ting som jeg ikke kunne la være å ta med. Det ble i desember 2019 fremmet forslag til en ny medieansvarslov. Vårseksjonen 2020 var Stortinget mest opptatt av krisepakker under korona-

pandemien, slik at den opprinnelige planen for å behandle denne loven ikke holdt. Men den 30. april 2020 la stortingskomiteen fram sin innstilling, og loven ble til slutt vedtatt og sanksjonert 29. mai 2020.¹ Boken ble opprinnelig skrevet ut fra tidligere lovgivning, og det er en viss risiko for at jeg ikke har klart å oppdatere alle referanser. Det har også kommet noen nye avgjørelser fra Høyesterett. Det er også enkelte andre hendelser fra høsten 2019 og første tertial 2020 jeg har valgt å ta med, men jeg har ikke kunnet ta med alt.

Regjeringen har oppnevnt en ny ytringsfrihetskommisjon. Det er en stor kommisjon, med 18 medlemmer. Mandatet er ganske uklart, så de vil ha en krevende oppgave. Jeg er ikke veldig optimistisk når det gjelder hva som vil komme ut av dette arbeidet. Det kan bli en ny verdikommisjon. Men det er lov å håpe at min skepsis blir gjort til skamme. Det vil uansett gå minst et par år før vi ser noe resultat.

Under koronapandemien har det også blusset opp en diskusjon om regjeringens hemmelighold kan stride mot Grunnloven og offentlighetsloven, men den diskusjonen har jeg valgt ikke å gå inn i.

Det er varslet flere lovendringer som jeg gjerne skulle hatt med. Men på et tidspunkt måtte jeg bare sette strek, så de får bli med i en eventuell senere utgave.

Takk til Helge Rønning som har lest gjennom manuskriptet i utkast og gitt verdifulle tilbakemeldinger.

Oslo, mai 2020

Olav Torvund

1 LOV-2020-05-29-59 om redaksjonell uavhengighet og ansvar i redaktørstyrte journalistiske medier (medieansvarsloven).

Innhold

FORORD	5
KAPITTEL I	
YTRINGSFRIHET BØR FINNE STED	19
1.1 Ytringsfriheten er utgangspunktet	19
1.2 Ytringsfrihet, ytringsansvar, ytringskultur og ytringsetikk.	21
1.3 Pressens rolle	30
1.4 Internett, en demokratisering av ytringsfriheten, på godt og vondt	32
1.5 Trenger man å gi noen en talerstol?	35
KAPITTEL 2	
YTRINGSFRIHETENS HOVEDKOMPONENTER	38
2.1 Meddelelsesfrihet, informasjonsfrihet og taushetsrett ...	38
2.2 Organisasjons- og demonstrasjonsfrihet	39
KAPITTEL 3	
YTRINGSFRIHETENS BEGRUNNELSE	42
3.1 Sannhet	42
3.2 Demokrati	44
3.3 Individets frie meningsdannelse	46
3.4 Ytringsfriheten beskytter ytringer i det offentlige rom ...	46
3.5 Trenger ytringsfriheten en begrunnelse?	46

KAPITTEL 4	
ULIKE FORMER FOR YTRINGER	48
4.1 Verbale ytringer	48
4.2 Demonstrasjoner	48
4.3 Bilder og symboler	53
4.4 Musikk	57
4.5 Å ødelegge andres ytringer	58
 KAPITTEL 5	
YTRINGSFRIHETENS RETTSLIGE GRUNNLAG	59
5.1 Grunnloven § 100 og Menneskerettighets- konvensjonen art. 10	59
5.2 Om forholdet mellom grunnlov, EMK og annen lovgivning	63
5.3 Domstolshierarkiet. Forholdet mellom norske domstoler og EMD	66
5.4 Elementært om straff og erstatning	69
5.5 Vær varsom-plakaten – VVP	73
5.6 Rett til imøtegåelse og tilsvær	73
 KAPITTEL 6	
FORHÅNDSKONTROLL (SENSUR) OG ETTERFØLGENDE ANSVAR	75
6.1 Forhåndssensur	75
6.2 Midlertidig forføyning	78
 KAPITTEL 7	
YTRINGSFRIHETENS GRENSER	81
7.1 Innledning	81
7.2 Begrensningene må være fastsatt i lov	83
7.3 Ikke alle ytringer har like sterkt vern	90
7.3.1 Innledning	90
7.3.2 Politiske ytringer har sterkt vern	91
7.3.3 Kunstneriske ytringer	93
7.3.4 Vitenskapelige ytringer	96
7.3.5 Kommersielle ytringer har svakt vern	96
7.3.6 Sladder som ikke bidrar til den offentlige debatt har svakt vern	97
7.3.7 Sjikane har svakt vern	99
7.3.8 Rasistiske ytringer har svakt vern	100
7.4 Ytringer i det offentlige og private rom	101

7.5	Tolking av utsagn.	106
7.5.1	Utgangspunkt.	106
7.5.2	Utsagn må tolkes i den sammenheng hvor de fremsettes	108
7.5.3	Kan utsagn tolkes slik at det omfatter mer enn det som uttrykkelig er sagt?	111
KAPITTEL 8		
DISKRIMINERENDE OG HATEFULLE YTRINGER.		115
8.1	Innledning	115
8.2	Ytringens form, gjentakende kampanjer	120
8.3	Hat, ringeakt osv.	123
KAPITTEL 9		
RASISTISKE YTRINGER		127
9.1	Innledning	127
9.2	Rene rasistiske ytringer	128
9.3	Politisk motiverte, rasistiske ytringer.	131
9.3.1	Innledning: politisk ytringsfrihet for rasistiske ytringer.	131
9.3.2	Hva skal regnes som politiske ytringer?	134
9.3.3	Ytringenes innhold	138
9.3.3.1	Innledning.	138
9.3.3.2	Oppfordring eller tilslutning til jødeutryddelse	138
9.3.3.3	Holocaustfornektelse.	140
9.3.3.4	Sende etniske grupper / innvandrere ut av landet	140
9.3.3.5	Grove integritetskrenkelses	141
9.3.3.6	Direkte anvisning på integritetskrenkelses.	143
9.3.3.7	Grov nedvurdering av en gruppes menneskeverd.	144
9.3.3.8	Grove og feilaktige beskyldninger mot og karakteristikker av etniske grupper.	146
KAPITTEL 10		
HATEFULLE OG DISKRIMINERENDE YTRINGER PÅ ANDRE GRUNNLAG.		150
10.1	Religion eller livssyn	150
10.2	Seksuell/homofil orientering	154

10.3	Nedsatt funksjonsevne	158
10.4	Forslaget om å inkludere kjønnsidentitet.	159
10.5	Likestillings- og diskrimineringsloven §§ 6 og 13.	161
KAPITTEL II		
	OPPFORDRING/PROVOKASJON	164
KAPITTEL I2		
	TRENGER VI ET STRAFFERETTLIG VERN MOT DISKRIMINERENDE OG HATEFULLE YTRINGER?.	167
KAPITTEL I3		
	BLASFEMI	171
KAPITTEL I4		
	ÆRE, PRIVATLIV.	180
14.1	Innledning	180
14.2	Ærekrenkelser	183
14.2.1	Innledning	183
14.2.2	Æresfølelse og omdømme	184
14.2.3	Rettsstridsvurderingen	187
14.2.4	Faktapåstander (beskyldninger) og vurderinger (karakteristikk)	191
14.2.5	Skjellsord	197
14.2.6	Politianmeldelser.	198
14.2.7	Ytringen anses berettiget etter en avveining av de hensyn som begrunner ytringsfrihet.	200
14.2.7.1	Utgangspunkt	200
14.2.7.2	«Hviler ytringen på et fyldestgjørende faktisk grunnlag»	201
14.2.7.3	Ytringens grad av krenkelse.	203
14.2.7.4	Allmenne interesser eller andre gode grunner tilsa at den ble satt fram.	204
14.2.8	Ikke alle personer har like sterkt vern	207
14.2.9	Gjengivelse av ærekrenkelse.	209
14.2.10	Er hensynet til den krenkede tilfredsstillende ivaretatt ved for eksempel adgang til imøtegåelse?	211
14.2.11	Journalistiske overdrivelser, vinkling og billedbruk.	212

14.2.12	Avdøde personer	215
14.2.13	Var det riktig å avkriminalisere ærekrenkelser? . .	216
14.3	Privatlivets fred, personvern	218
14.3.1	Innledning	218
14.3.2	Offentlig meddelelse	220
14.3.3	Privatliv	221
14.3.4	Krenkelse/ rettsstrid.	224
14.3.5	Bidrar opplysningene til en debatt, eller har de av andre grunner allmenn interesse?	226
14.3.6	Offentlige personer	227
14.3.7	Folk som søker oppmerksomhet	231
14.3.8	Bruk av levende modeller i litteratur, film med mer.	233
14.3.9	Barn	235
14.3.10	Avdøde personer	239
14.4	Retten til eget bilde	241
14.4.1	Utgangspunkt: samtykke til offentlig gjengivelse.	241
14.4.2	Aktuell og allmenn interesse	244
14.4.3	Personen er mindre viktig enn hovedinnholdet i bildet.	245
14.4.4	Forsamlinger, folketog i friluft eller forhold eller hendelser som har allmenn interesse.	247
14.4.5	Reklame for fotografens virksomhet og den avbildede ikke nedlegger forbud	249
14.4.6	Bruk som omhandlet i § 33 andre ledd eller § 37 tredje ledd.	249
14.4.7	Avdøde personer	250
14.4.8	Bildet brukes i nye sammenhenger	250
14.4.9	«Publicity/celebrity right»	251
14.5	Personopplysningsloven og personverndirektivet (GDPR).	253
KAPITTEL 15		
TRUSLER OG OPPFORDRING TIL STRAFFBARE HANDLINGER.		261
15.1	Trusler	261
15.2	Oppfordring til straffbare handlinger.	264

KAPITTEL 16

HENSYNSLØS ADFERD – NETTHETS	266
--	-----

KAPITTEL 17

SPREDNING AV SEKSUELT KRENKENDE BILDER	275
17.1 Innledning	275
17.2 Bilder som krenker mottaker	276
17.3 Bilder som krenker den avbildede	278
17.3.1 Innledning	278
17.3.2 Seksuelt krenkende adferd	279
17.3.3 Privatlivets fred og retten til eget bilde.	279
17.3.4 Særlig plagsom adferd	280

KAPITTEL 18

SEKSUELLE YTRINGER (PORNOGRAFI), GROVE VOLDSSKILDRINGER	282
18.1 Pornografi generelt	282
18.2 Seksualiserte skildringer av barn	284
18.3 Grove voldsskildringer	286

KAPITTEL 19

ANNET	288
19.1 Innledning	288
19.2 Opphavsrett m.m.	288
19.3 Avsløring av statshemmeligheter	289
19.4 Forretningshemmeligheter	291
19.5 Uriktige selskapsopplysninger.	292

KAPITTEL 20

ANSATTES YTRINGSFRIHET	293
20.1 Generelt	293
20.2 Særlig om offentlig ansatte	294
20.3 Lærere.	295
20.4 Universitets- og høyskoleansatte.	298

KAPITTEL 21

PRESSENS REFERATPRIVILEGIUM	301
21.1 Generelt om pressens referatprivilegium.	301
21.2 Bidrar gjengivelsen av straffbare ytringer til diskusjoner av offentlig interesse?	305

21.3	Navngivelse av personer	306
21.4	Annen identifikasjon	309
21.5	Rettsreferat, politianmeldelser m.m.	313
21.6	Journalistiske overdrivelser	317
KAPITTEL 22		
	ANONYME OG PSEUDONYME YTRINGER.	320
KAPITTEL 23		
	REDAKSJONELL UAVHENGIGHET OG MEDIEANSVAR	328
23.1	Innledning	328
23.2	Redaksjonell uavhengighet	331
23.3	NRK og NRK-plakaten	334
23.4	Ansvar for andres ytringer.	335
23.4.1	Generelt om (med)ansvar for andres handlinger	335
23.4.2	Medvirkning.	336
23.4.3	Redaktøransvaret.	337
23.4.4	Eier- og utgiveransvar	340
23.4.5	Rent teknisk medvirkning.	342
23.5	Brukergenerert innhold.	343
23.5.1	Hva er brukergenerert innhold?	343
23.5.2	Regler/ rutiner for brukergenerert innhold	345
23.5.3	Varsling om ulovlig, brukergenerert innhold	346
23.5.4	Ansvar for brukergenerert innhold	348
23.5.5	Det er risikabelt å være ansvarlig	349
23.6	Anonyme kilder	351
23.7	Imøtegåelse og tilsvarerett	353
KAPITTEL 24		
	KILDEVERN	355
24.1	Innledning	355
24.2	For hvem gjelder kildevernet?	357
24.3	Opplysninger som er omfattet av kildevernet	359
24.4	Tredje ledd: pålegg om å gi opplysningene	360
24.5	Etterforskning av taushetsbrudd med mer	363

KAPITTEL 25	
INTERNETTILBYDERES ROLLE OG ANSVAR.	364
25.1 Innledning	364
25.2 § 16. Tilgang og ren videreformidling	366
25.3 § 17. Mellomlagring (caching).	368
25.4 § 18. Visse lagringstjenester.	370
25.5 § 19. Ingen plikt til å overvåke.	379
25.6 § 20. Pålegg om at overtredelsen skal opphøre eller forhindres.	379
25.7 Har man gått for langt i å beskytte internettildydere?.	380
KAPITTEL 26	
MARKEDSFØRING.	382
26.1 Generelle regler om markedsføring	382
26.2 Forbud mot markedsføring av visse produkter, tjenester	384
26.3 Forbud mot kjønnsdiskriminerende reklame, reklame rettet mot barn, m.m.	387
26.4 Brukeromtaler i markedsføring	388
26.5 Misbruk av personer i markedsføring.	389
KAPITTEL 27	
INFORMASJONSFRIHET.	390
27.1 Innledning	390
27.2 Offentlighetsloven	391
27.3 Partsinnsyn etter forvaltningsloven	393
27.4 Personopplysningsloven og personvernforordningen (GDPR).	394
27.5 Enkelte andre bestemmelser.	396
KAPITTEL 28	
TAUSHETSPLIKT.	398
KAPITTEL 29	
INFRASTRUKTURKRAVET	401
KAPITTEL 30	
FALSKE NYHETER.	405

KAPITTEL 31

KRINGKASTINGSREGULERING	409
31.1 Innledning	409
31.2 Konesjonsplikt	411
31.3 Plikt til å gjøre og ta vare på opptak	413
31.4 Viktige meldinger og viktige begivenheter	414
31.5 Kringkastingsreklame	415
31.5.1 Generelt om kringkastingsreklame	415
31.5.2 Sponsing	416
31.5.3 Produktplassering	416
31.5.4 Reklame rettet mot barn	417
31.5.5 Politisk reklame	417
31.6 Utenlandske TV-kanaler: senderlandsprinsippet	420
31.7 Kabelnett	422

KAPITTEL 32

TILSYN MED MEDIER	423
32.1 Medietilsynet	423
32.2 Pressens faglige utvalg	423
32.3 Kringkastingsrådet	424

REGISTRE

LITTERATUR	425
NORSKE LOVER	428
DEN EUROPEISKE MENNESKERETTSSKONVENSJONEN	436
RETTSPRAKSIS	437
STIKKORDREGISTER	442